

The concept of economic activity in Ukraine: administrative aspect

Поняття господарської діяльності в Україні: адміністративний аспект

Artur Zamryha

Key words:

economy, economic activity, national economy, world economy.

Ключові слова:

господарство, господарська діяльність, економіка, національна економіка, національне господарство, світове господарство.

Постановка проблеми. Доктринальні положення відносно господарської діяльності в Україні досить ґрунтовні та масштабні в аспекті передових ініціатив та оптимізацій. Без наявних концептуальних ідей, вироблених теорій та сталих конструктивних особливостей не можливо сформувати чи заснувати нові моделі функціонування даного явища. Науковці світу прагнуть віднайти істинність в даному полі. І це стосується не тільки адміністративної науки, яка виступає фундаментом у площині процесів врегулювання, а й суміжних (господарське, цивільне, кримінальне), які своїми нормами та правилами регламентують окремі аспекти господарської діяльності в Україні, встановлюють основний категоріальний апарат, деякі процедури її провадження а також передбачають механізми відповідальності за проступки, що завдають значного негативного впливу суспільним, державним благам, інтересам чи цінностям.

Наразі офіційного визначення терміну «господарство» немає, однак частіше можна зустріти словосполучення «національне господарство» або «національна економіка». Сучасні та пострадянські науковці апелюють обома термінами на відміну від англо-американських, де застосовується тільки «економіка країни». Ці терміни є різними. В глобальному сенсі, термін економіка є ієрархічно вищим аніж господарство, де останній є його складовою. Господарство – це приналежність до суб'єктної сторони правовідносин, тобто прив'язка до суб'єкта господарювання як потенційного учасника забезпечення матеріальних ресурсів країни чи окремого споживача. Відповідно, національна економіка, з адміністративної точки зору має розглядатись за соціально-економічного підходу, як сукупність відповідних правовідносин, що підлягають врегулюванню, регламентуванню та захисту, а національне господарство, як його частина, позначати сукупність галузей та окремих видів виробництв, тобто відображати технологічний підхід до розуміння змістового наповнення попереднього терміну.

Постає логічне запитання, що слід розуміти під господарською діяльністю в Україні з адміністративної точки зору? Відповідь на це запитання становить мету цього дослідження.

Стан дослідження. Різновиди галузевого господарства країни досліджувало багато вчених, зокрема Р. Леньо визначає перспективні напрями впровадження зарубіжного досвіду в систему управління лісовим господарством України; І. Григорюк формує новий історико-науковий погляд на сільське господарство України; А. Ситюк визначає особливості формування правового механізму залучення інвестицій у житлово-комунальне господарство; О. Дегтярьова аналізує особливості організації енергоменеджменту в системі управління енергетичним господарством; Н. Яркіна визначає тенденції, проблеми та перспективи рибного господарства України як складової світового рибогосподарського комплексу; Ю. Бараш формує принципи побудови організаційної структури управління пасажирським господарством на різних етапах структурної реформи Укрзалізниці тощо.

Співвідношення поняття «господарська діяльність» та «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств досліджує А. Статівка; В. Махінчук розмежує поняття господарської та підприємницької діяльності за законодавством України; В. Пашков розкриває діяльність суб'єктів господарювання як об'єкт правового регулювання. Окрім вищезазначених вчених, заявлена до розгляду пробле-

матика була предметом розгляду в суміжних наукових викликах багатьох науковців. Однак, реформаційні зміни та оновлення законодавчої бази аналізованої сфери викликають попит для подальших наукових розробок.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи господарську діяльність з адміністративної точки зору, слід для початку вказати, що у нормативному полі господарського законодавства даний термін вважається врегульованим у розумінні змістового наповнення.

Основним законодавчим актом, який безпосередньо встановлює засади такої діяльності є Господарський кодекс України. У його трактуванні, за редакції від 01.01.2014 р. було встановлено, що це будь-яка діяльність особи, направлена на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою. Під безпосередньою участю розумілась зазначена діяльність особи через свої постійні представництва, філіали, відділення, інші відокремлені підрозділи, а також через довірену особу, агента або будь-яку іншу особу, яка діє від імені та на користь першої особи¹. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 № 334/94-ВР містив аналогічне визначення.

Податкове законодавство визначає її як діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та / або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та / або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами².

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII передбачає, що це будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару³. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 № 1775-III визначає її як будь-яка діяльність, у тому числі підприємницька, юридичних осіб, а також фізичних осіб-підприємців, пов'язана з виробництвом (виготовленням) продукції, торгівлею, наданням послуг, виконанням робіт⁴.

Методикою визначення відносин контролю (розділ 2), затвердженої Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 24 грудня 2002 р. № 397, зазначено, що господарська діяльність – це діяльність юридичних осіб, у тому числі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю та/або фізичних осіб з виробництва, реалізації, придбання товарів, а також здійснення ними контролю над іншою юридичною чи фізичною особою⁵.

Нова редакція Господарського кодексу України від 07.02.2019 р. передбачає, що це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність⁶.

Отже, аналіз положень щодо визначення поняття «господарська діяльність» тільки наведених загальних і підзаконного нормативно-правового акта, яким є вищезгадана Методика, свідчить як про наявність у законодавстві декількох визначень такої діяльності, які за своїм змістом різняться, так і про широке й неоднозначне розуміння⁷.

¹ Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003 р. № 18. стаття 144. Редакція від 01.01.2014.

² Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011 р. № 13, № 13-14, № 15-16, № 17, с. 556. Ст. 112.

³ Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991 р. № 29. ст. 377.

⁴ Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01.06.2000 № 1775-III. Відомості Верховної Ради України. 2015 р. № 23. с. 1234. Ст. 158.

⁵ Методика визначення відносин контролю: Розпорядження комітету від 24 грудня 2002 р. № 397-р. Верховна рада України. 2019. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v397p226-02>.

⁶ Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003 р. № 18. Ст. 144. Редакція від 07.02.2019.

⁷ Статівка А.М. Співвідношення поняття «господарська діяльність» та «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2014. Вип. 197 (2). С. 35-43.

Г. Смолин⁸ із доктринального визначення господарської діяльності формулює такі її ознаки: 1) її здійснюють суб'єкти господарювання, зареєстровані в установленому порядку; 2) виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг відбувається не тільки для власних, а для задоволення суспільних потреб; 3) господарська діяльність виконується на професійних засадах; 4) результати господарської діяльності набувають форми товарів, мають цінову визначеність і реалізуються за плату, тобто функціонують товарно-грошові відносини; 5) поєднання в ній приватних інтересів виробника та публічних інтересів держави, суспільства, значних прошарків населення⁹.

Г. Брусильцева до ознак господарської діяльності відносить такі: особливий суб'єктний склад (господарську діяльність здійснюють суб'єкти господарювання); особлива сфера здійснення – сфера суспільного виробництва; вартісний характер результатів господарської діяльності, що мають цінову визначеність^{10,11}.

Слід констатувати, що сучасне визначення господарської діяльності, закріплене у Господарському кодексі України, відображає доктринальні розуміння ознак такої діяльності.

Варто зауважити, що у господарському законодавстві об'єктом правового регулювання є «діяльність». Тому проблема кваліфікації діяльності суб'єктів господарювання як об'єктів правового регулювання потребує чіткого розмежування з іншими об'єктами правового регулювання. У цьому плані діяльність – це система координат, де суб'єктами є не лише контрагенти, як це відбувається у цивільному праві, а також держава, суб'єкти організаційно-господарських повноважень та споживачі в широкому розумінні¹². Одним із головних чинників ефективного функціонування господарського обороту є оптимізація організаційних відносин, що виникають під час здійснення господарської діяльності кожного окремо взятого суб'єкта господарювання¹³.

Відповідно, господарське законодавство регламентує суспільні відносини, які складаються у сфері безпосередньої діяльності господарюючих суб'єктів. Слід розуміти, що адміністративні норми пронизують усі сфери суспільного буття, де господарювання не є виключенням із правил, і окремі його питання знаходять свій об'єктивований вияв у нормах адміністративного законодавства. У першу чергу, це стосується публічного адміністрування цієї сфери, встановлення меж владного впливу публічної адміністрації, адміністративно-правового механізму її адміністративної діяльності, а також процедурних аспектів здійснення адміністративного захисту.

Якщо вести мову про адміністративне поле, господарську діяльність можна визначити як процес забезпечення державних та суспільних потреб господарюючим суб'єктом чи господарським комплексом матеріального чи не матеріального спрямування на основі виготовлення, реалізації продукції або шляхом надання інших суспільно-корисних послуг, що підлягає публічному адмініструванню з боку уповноважених суб'єктів у вигляді регламентування порядку та умов його провадження.

Зрозуміло, що із господарсько-галузевих особливостей залишаються суб'єкти господарювання – господарюючий суб'єкт чи господарський комплекс, оскільки діяльність таких осіб здійснюється не лише в їх власних інтересах (з метою отримання прибутку), а й в інтересах суспільства (для задоволення певних потреб суспільства у продукції, роботах і послугах)¹⁴.

Таким суб'єктам притаманна сукупність необхідних для цього ознак, а саме: 1) безпосереднє здійснення господарської діяльності (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг), що є предметом діяльності індивідуальних підприємців, підприємств різних організаційно-правових форм, виробничих кооперативів, інших господарських організацій основної ланки економіки, або керівництво господарською діяльніс-

⁸ Махінчук В.М. Розмежування понять господарської та підприємницької діяльності за законодавством України. Університетські наукові записки. 2012. № 3. С. 97–103.

⁹ Махінчук В.М. Розмежування понять господарської та підприємницької діяльності за законодавством України. Університетські наукові записки. 2012. № 3. С. 97–103.

¹⁰ Сергієнко В.В., Андрійченко Ж.О., Галушко А.В. та ін. Господарське право: конспект лекцій. Х. : Вид-во ХНЕУ, 2010. 444 с.

¹¹ Махінчук В.М. Розмежування понять господарської та підприємницької діяльності за законодавством України. Університетські наукові записки. 2012. № 3. С. 97–103.

¹² Пашков В. Діяльність суб'єктів господарювання як об'єкт правового регулювання: проблема кваліфікації. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 1 (64). С. 124–134.

¹³ Мілаш В. Рамковий (генеральний) договір у сфері господарювання. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 2. С. 132–140.

¹⁴ Пашков В. Діяльність суб'єктів господарювання як об'єкт правового регулювання: проблема кваліфікації. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 1 (64). С. 124–134.

тю, що притаманно власникам майна підприємств, господарським об'єднанням, промислово-фінансовим групам, а також господарським міністерствам; 2) створення (набуття статусу суб'єкта господарських відносин) у встановленому законом порядку, хоча порядок створення для різних суб'єктів господарських відносин різний залежно від виду (суб'єкт господарювання чи орган / організація господарського керівництва), організаційно-правової форми (унітарне підприємство, господарське товариство, виробничий кооператив), основного або виключного виду діяльності (комерційний банк, страхова компанія, фондова біржа, промислово-фінансова група); 3) набуття статусу суб'єкта господарських відносин (що зазвичай є завершальною стадією процесу створення господарської організації), як правило, пов'язується з їх державною реєстрацією; 4) державна реєстрація, яка може здійснюватися в загальному порядку та / або в спеціальному порядку; 5) наявність майна, необхідного для здійснення обраної суб'єктом або покладеної на нього господарської діяльності чи керівництва такою діяльністю; 6) наявність господарської правосуб'єктності, тобто визнаної державою за певним суб'єктом господарювання можливості бути суб'єктом прав (мати і здійснювати господарські права та обов'язки, відповідати за їх належне виконання і мати юридичну можливість захищати свої права та законні інтереси від можливих порушень); обсяг господарської правосуб'єктності учасників господарських правовідносин фіксується в законі та в їх установчих документах і залежить від низки чинників (зокрема, від правового титулу майна, виду та характеру діяльності)¹⁵.

У свою чергу, господарський комплекс є поєднанням підприємств і установ, що задовольняють матеріальні й духовні потреби населення. За формою власності підприємства в Україні можуть бути: приватними, державними, колективними, у власності інших держав чи міжнародних організацій¹⁶.

Чинне законодавство розрізняє підприємницьку і не комерційну діяльність таких суб'єктів, а також розподіляє їх на суб'єктів господарювання та не господарюючих суб'єктів.

Із розумінням того, що сталий економічний розвиток країни – основний чинник становлення держави як самодостатньої та цивілізаційної. Він виступає ключовим фактором авторитету держави на міжнародній арені. Рівень економічного розвитку країни визначається за наступними показниками: 1) індекс промислового виробництва; 2) індекс промислових цін; 3) індекс сприйняття корупції; 4) індекс людського розвитку; 5) прибутковість державних облігацій за 10 років; 6) глобальні фондові індекси; 7) премія за ризик країни; 8) суверенні рейтинги; 9) дефіцит державного бюджету; 10) валовий державний борг; 11) індекс споживчих цін; 12) обмін валюти євро; 13) національна мінімальна заробітна плата; 14) ключові ставки Центрального банку; 15) валовий внутрішній продукт; 16) енергія і навколишнє середовище; 17) грошовий ринок; 18) податки; 19) угоди (експорт товарів, імпорт товарів, торговий баланс у відсотках до ВВП, роздрібні продажі); 20) праця, зайнятість населення (рівень безробіття, середня зарплата, індекс людського капіталу); 21) бізнес (індекс ведення бізнесу, індекс промислового виробництва, річний обсяг продажів нових автомобілів, виробництво автомобілів, автоматизація у використанні); 22) ціни; 23) соціальна демографія (глобальний індекс гендерного розриву населення, міжнародний фонд іммігрантів, індекс соціального прогресу, смертність, очікувана тривалість життя при народженні, шлюби, розлучення, умисні вбивства, загальна чисельність ув'язнених, ризик бідності, всесвітній індекс щастя, піраміда населення, рівень грамотності дорослого населення)¹⁷.

Рівень економічного розвитку країни визначається за сумарними показниками усіх сфер життєдіяльності суспільства та репрезентує ефективність діяльності владних інституцій. Фактично, це показники результативності забезпечення основних потреб населення з боку публічної адміністрації, основним завданням якої є створення належних умов зростання дитини, розвитку особистості та належного життя людини.

Якщо говорити про Україну в сучасних умовах, то вона займає 62 позицію за номінальним ВВП. Її державний борг у 2017 році склав 80 675 мільйонів доларів (відношення боргу до ВВП на 71,92%), а державний борг на душу населення – 1 911 доларів на одного. Останній річний показник індексу споживчих цін, опублікований в Україні, був у березні 2019 року і становив 8,6%. Що стосується індексу людського розвитку, який є індексом, що використовуються Організацією Об'єднаних Націй для вимірювання прогресу країни, у 2017 році він склав 0,751 бала, залишивши країну на 88-му місці в таблиці з 189 опублікованих держав. Окрім того, Україна знаходиться на 71-му місці рейтингу «Ведення бізнесу»¹⁸.

¹⁵ Вінник О.М. Господарське право: навч. посібник. 2-е вид., змін, та допов. К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 766 с.

¹⁶ Плицький Й.Р. Географія України. Соціально-економічна з основами теорії: підручник для 9 класу. Львів: ВНТЛ, 2001. 160 с.

¹⁷ Economy. Countryeconomy. 2019. URL: <https://countryeconomy.com/>.

¹⁸ Economy. Countryeconomy. 2019. URL: <https://countryeconomy.com/>.

Україна знаходиться на перехідному етапі становлення, пошуку оптимальних шляхів її належного розвитку та завоювання авторитету на міжнародній арені. Національне господарство країни найяскравіше характеризує її сутність та реальний стан внутрішніх організаційних економічних процесів. Держава повинна підтримувати, стимулювати та мінімально втручатися в господарські взаємовідношення суб'єктів, що реалізують господарську діяльність в Україні.

Висновки. Усе вищенаведене дає можливість сформулювати висновок, згідно якого термін «господарська діяльність» обмежується певними рамками: галузями та окремими видами виробництв у межах адміністративно-господарських правовідносин. При чому, у нормативному полі господарська діяльність вважається врегульованою у розумінні змістового наповнення даного терміну. Сучасне її визначення, що закріплене у Господарському кодексі України, відображає доктринальні розуміння ознак такої діяльності.

Якщо вести мову про адміністративне поле, господарську діяльність можна визначити як процес забезпечення державних та суспільних потреб господарюючим суб'єктом чи господарським комплексом матеріального чи не матеріального спрямування на основі виготовлення, реалізації продукції або шляхом надання інших суспільно-корисних послуг, що підлягає публічному адмініструванню з боку уповноважених суб'єктів у вигляді регламентування порядку та умов його провадження.

Анотація

У статті надано розв'язання наукового виклику щодо визначення господарської діяльності в Україні з адміністративної точки зору. Вбачається, що це процес забезпечення державних та суспільних потреб господарюючим суб'єктом чи господарським комплексом матеріального чи не матеріального спрямування на основі виготовлення, реалізації продукції або шляхом надання інших суспільно-корисних послуг, що підлягає публічному адмініструванню з боку уповноважених суб'єктів у вигляді регламентування порядку та умов його провадження.

Summary

The article provides a solution to the scientific challenge of identifying economic activity in Ukraine from an administrative point of view. It is believed that this is a process of provision of state and social needs by the economic entity or the economic complex of material or non material purpose on the basis of the manufacture, sale of products or the provision of other socially useful services subject to public administration by authorized agents in the form of regulation the procedure and conditions of its proceedings.

Використана література:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003 р. № 18. стаття 144. Редакція від 01.01.2014.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011 р. № 13, № 3-14, № 15-16, № 17, с. 556. ст. 112.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991 р. № 9. ст. 377.
4. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01.06.2000 № 1775-III. Відомості Верховної Ради України. 2015 р. № 23. с. 1234. ст. 158.
5. Методика визначення відносин контролю : Розпорядження комітету від 24 грудня 2002 р. № 397-р. Верховна рада України. 2019. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v397p226-02>.
6. Статівка А.М. Співвідношення поняття «господарська діяльність» та «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право. 2014. Вип. 197 (2). С. 35–43.
7. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003 р. № 18. стаття 144. Редакція від 07.02.2019.

8. Смолин Г.В. Господарське право України. Загальна частина: навч. посібн.; 2-е вид., перероб. та доп. Львів : ЗУКЦ, 2011. 428 с.
9. Махінчук В.М. Розмежування понять господарської та підприємницької діяльності за законодавством України. Університетські наукові записки. 2012. № 3. С. 97–103.
10. Сергієнко В.В., Андрійченко Ж.О., Галушко А.В. та ін. Господарське право: конспект лекцій. Х. : Вид-во ХНЕУ, 2010. 444 с.
11. Пашков В. Діяльність суб'єктів господарювання як об'єкт правового регулювання: проблема кваліфікації. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 1 (64). С. 124–134.
12. Мілаш В. Рамковий (генеральний) договір у сфері господарювання. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 2. С. 132–140.
13. Вінник О.М. Господарське право: навч. посібник. 2-е вид., змін, та допов. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 766 с.
14. Гілецький Й.Р. Географія України. Соціально-економічна з основами теорії: підручник для 9 класу. Львів : ВНТЛ, 2001. 160 с.
15. Economy. Countryeconomy. 2019. URL: <https://countryeconomy.com/>